

Grafikus processzorok általános célú programozása (GPGPU)

Eichhardt I., Szigeti B., Valasek G. és Hajder L.

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Informatikai Kar
2025/2026. I. félév

September 10, 2025

Tartalom

- 1 Adminisztráció
 - Bemutatkozás és elérhetőségek
 - Előadások, gyakorlatok
 - Számonkérés
- 2 Tematika
- 3 Számítógép architektúrák gyorsítása
- 4 Hagyományos számítógép architektúrák fejlődése
- 5 Hagyományos számítógép architektúrák fejlődése
- 6 Multimédiás architektúrák
- 7 GPU architektúrák fejlődése

Tartalom

1 Adminisztráció

- Bemutakozás és elérhetőségek
- Előadások, gyakorlatok
- Számonkérés

2 Tematika

3 Számítógép architektúrák gyorsítása

4 Hagyományos számítógép architektúrák fejlődése

5 Hagyományos számítógép architektúrák fejlődése

6 Multimédiás architektúrák

7 GPU architektúrák fejlődése

Bemutakozás és elérhetőségek

- Eichhardt Iván
 - Email: `eiiraaai@inf.elte.hu`
 - Szoba: ELTE Déli-tömb 2.704-es szoba
- Szigeti Balázs
 - Email: `szigetibalazs@inf.elte.hu`
 - Szoba: ???
- Valasek Gábor
 - Elérhető: `valasek@inf.elte.hu` (iparban dolgozik)
- Hajder Levente
 - Email: `hajder@inf.elte.hu`
 - Szoba: ELTE Déli-tömb 2.704-es szoba

Előadás

- Előadás

- Heti két óra az első hat héten. 8.15-9:45. Helyszín: 0.86 Marx György

- Gyakorlat

- Heti 2 óra három (!) csoportban
 - Grafika labor péntek 12.30-14.00
 - Grafika labor péntek 14.15-15.45
 - Grafika labor péntek 16.00-17.30

- Kapcsolattartás

- Honlap: <https://cv.inf.elte.hu/index.php/education/gpu-programozas/>
- Canvas!

Számonkérés

- Félévközi követelmény:
 - Órák látogatása erősen ajánlott.
 - Órai munkával pontokat lehet szerezni
- Követelmény vizsgaidőszakban:
 - Nagyfeladat(ok) bemutatása
 - Feladatkiírások: honlapon, de még bővíthet. Mindegyik feladathoz pontozás tartozik.
 - Feladatválasztás: 3. hét (szept. 26.)
 - Megoldási terv: okt. 17. (max. 20%)
 - Bónusz: CPU implementáció (max. 25%)
- Jegy: összpontszám alapján
 - Jeles: 80%, Jó: 70%, Közepes: 60%, Elégséges: 50%

Hol lehet ezt használni?

- Sebesség kritikus a programozási feladatokban
- Felhasználási területek: részecskefizikától a meteorológiai előrejelzéseken át a numerikus optimalizálásig szinte mindenhol. Népszerű alkalmazások:
 - Mélytanulás: objektum-felismerés, nagy nyelvi modellek, ...
 - Kripto valuta-bányászat
- Az előadók hol használták/használhatnák a tudást:
 - Számítógépes grafika
 - Számítógépes képfeldolgozás
 - Számítógépes 3D látás
 - Geometria/CAD modellezés
 - Matematikai algoritmusok (lineáris algebra)
 - ...

Számítógép architektúrák gyorsítása

Hagyományos számítógép architektúrák fejlődése

Hagyományos számítógép architektúrák fejlődése

Multimédiás architektúrák

GPU architektúrák fejlődése

Tartalom

1 Adminisztráció

- Bemutatkozás és elérhetőségek
- Előadások, gyakorlatok
- Számonkérés

2 Tematika

3 Számítógép architektúrák gyorsítása

4 Hagyományos számítógép architektúrák fejlődése

5 Hagyományos számítógép architektúrák fejlődése

6 Multimédiás architektúrák

7 GPU architektúrák fejlődése

Számítógép architektúrák gyorsítása

Hagyományos számítógép architektúrák fejlődése

Hagyományos számítógép architektúrák fejlődése

Multimédiás architektúrák

GPU architektúrák fejlődése

Tematika: miről lesz szó a félévben?

- Számítógép architektúrák fejlődése
- Párhuzamos architektúrák
- GPU történelem, grafikus processzorok fejlődése
- Legelterjedtebb API-k áttekintése
 - OpenCL
 - CUDA
- Speciális algoritmusok párhuzamosítása: iterációk, rekurziók,...stb.
- Esettanulmányok

Tematika: miről lesz szó a félévben?

- Optimalizálási kérdések: hogyan lesz gyorsabb a programunk?
- Esettanulmányok
 - Képfeldolgozás (szűrők megvalósítása)
 - Lineáris algebra (nagy mátrixok sajátértékeinek számítása)
 - Grafika (?) (renderelés, rekurzív sugárkövetés)

Számítógép architektúrák gyorsítása

Hagyományos számítógép architektúrák fejlődése

Hagyományos számítógép architektúrák fejlődése

Multimédiás architektúrák

GPU architektúrák fejlődése

Tartalom

1 Adminisztráció

- Bemutatkozás és elérhetőségek
- Előadások, gyakorlatok
- Számonkérés

2 Tematika

3 Számítógép architektúrák gyorsítása

4 Hagományos számítógép architektúrák fejlődése

5 Hagományos számítógép architektúrák fejlődése

6 Multimédiás architektúrák

7 GPU architektúrák fejlődése

A számítógép feldolgozási sebességének határai

- Alapvetően három dolog tud egy számítást lelassítani
 - ① A fény túl lassú
 - Laikusok számára ez viccesen hangzik...
 - ② Kéne még pár milliárd tranzisztor a lapkára
 - ③ Rosszul tervezett algoritmusok (emberi tényező)
- Lássuk az okokat egyesével!

Lassú fény

Kezdjük egy ki számolási példával

- A fény sebessége 300.000km/s
- Van egy gépünk AMD A8-6500K 3,5 GHz CPU-val (2013-as!)
- 1 méteres kábellel csatlakoztatunk egy USB merevlemezt.
- A proci 2 órajel alatt képes lebegőpontos összeadásra
- A következő adat a lemezen van, be kell olvasni.
- Hány összeadást tudna a proci addig elvégezni, amíg a lemezről az elektronok (fénysebességgel) megérkeznek a CPU-ba?

Lassú fény

Feladat megoldása:

- A processzor órajele $3,5\text{Ghz} = 3.500.000.000\text{Hz}$
- Egy órajel $1/3.500.000.000 = 285.7\text{ psec}$ (pikosec)
- Két órajel (egy összeadás) $571,8\text{ psec}$ időt vesz igénybe
- A fény ennyi idő alatt $3 \cdot 10^8\text{m/s} \cdot 571,8 \cdot 10^{-12}\text{s} = 0,17\text{m}$ utat tesz meg
- Méteres kábel esetén: $1\text{m}/0,17\text{m} \approx 6$
- Tehát a CPU-nk 6 utasításnyi időt malmozott, amíg az adat megérkezett.
 - És akkor egyéb lassító tényezővel nem is számoltunk...
 - Pl. HDD tipikus elérése 20 msec ...
 - ...ami alatt a CPU szabadságra is mehet.

Lassú fény

Feladat megoldása:

- A processzor órajele $3,5\text{Ghz} = 3.500.000.000\text{Hz}$
- Egy órajel $1/3.500.000.000 = 285.7\text{ psec}$ (pikosec)
- Két órajel (egy összeadás) $571,8\text{ psec}$ időt vesz igénybe
- A fény ennyi idő alatt $3 \cdot 10^8\text{m/s} \cdot 571,8 \cdot 10^{-12}\text{s} = 0,17\text{m}$ utat tesz meg
- Méteres kábel esetén: $1\text{m}/0,17\text{m} \approx 6$
- Tehát a CPU-nk 6 utasításnyi időt malmozott, amíg az adat megérkezett.
 - És akkor egyéb lassító tényezővel nem is számoltunk...
 - Pl. HDD tipikus elérése 20 msec ...
 - ...ami alatt a CPU szabadságra is mehet.

Lassú fény

Feladat megoldása:

- A processzor órajele $3,5\text{Ghz} = 3.500.000.000\text{Hz}$
- Egy órajel $1/3.500.000.000 = 285.7\text{ psec}$ (pikosec)
- Két órajel (egy összeadás) $571,8\text{ psec}$ időt vesz igénybe
- A fény ennyi idő alatt $3 \cdot 10^8\text{m/s} \cdot 571,8 \cdot 10^{-12}\text{s} = 0,17\text{m}$ utat tesz meg
- Méteres kábel esetén: $1\text{m}/0,17\text{m} \approx 6$
- Tehát a CPU-nk 6 utasításnyi időt malmozott, amíg az adat megérkezett.
 - És akkor egyéb lassító tényezővel nem is számoltunk...
 - Pl. HDD tipikus elérése 20 msec ...
 - ...ami alatt a CPU szabadságra is mehet.

Lassú fény

Feladat megoldása:

- A processzor órajele $3,5\text{Ghz} = 3.500.000.000\text{Hz}$
- Egy órajel $1/3.500.000.000 = 285.7\text{ psec}$ (pikosec)
- Két órajel (egy összeadás) $571,8\text{ psec}$ időt vesz igénybe
- A fény ennyi idő alatt $3 \cdot 10^8\text{m/s} \cdot 571,8 \cdot 10^{-12}\text{s} = 0,17\text{m}$ utat tesz meg
- Méteres kábel esetén: $1\text{m}/0,17\text{m} \approx 6$
- Tehát a CPU-nk 6 utasításnyi időt malmozott, amíg az adat megérkezett.
 - És akkor egyéb lassító tényezővel nem is számoltunk...
 - Pl. HDD tipikus elérése 20 msec ...
 - ...ami alatt a CPU szabadságra is mehet.

Lassú fény

Feladat megoldása:

- A processzor órajele $3,5\text{Ghz} = 3.500.000.000\text{Hz}$
- Egy órajel $1/3.500.000.000 = 285.7\text{ psec}$ (pikosec)
- Két órajel (egy összeadás) $571,8\text{ psec}$ időt vesz igénybe
- A fény ennyi idő alatt $3 \cdot 10^8\text{m/s} \cdot 571,8 \cdot 10^{-12}\text{s} = 0,17\text{m}$ utat tesz meg
- Méteres kábel esetén: $1\text{m}/0,17\text{m} \approx 6$
- Tehát a CPU-nk 6 utasításnyi időt malmozott, amíg az adat megérkezett.
 - És akkor egyéb lassító tényezővel nem is számoltunk...
 - Pl. HDD tipikus elérése 20 msec ...
 - ...ami alatt a CPU szabadságra is mehet.

Lassú fény

Feladat megoldása:

- A processzor órajele $3,5\text{Ghz} = 3.500.000.000\text{Hz}$
- Egy órajel $1/3.500.000.000 = 285.7\text{ psec}$ (pikosec)
- Két órajel (egy összeadás) $571,8\text{ psec}$ időt vesz igénybe
- A fény ennyi idő alatt $3 \cdot 10^8\text{m/s} \cdot 571,8 \cdot 10^{-12}\text{s} = 0,17\text{m}$ utat tesz meg
- Méteres kábel esetén: $1\text{m}/0,17\text{m} \approx 6$
- Tehát a CPU-nk 6 utasításnyi időt malmozott, amíg az adat megérkezett.
 - És akkor egyéb lassító tényezővel nem is számoltunk...
 - Pl. HDD tipikus elérése 20 msec ...
 - ...ami alatt a CPU szabadságra is mehet.

Lassú fény

Feladat megoldása:

- A processzor órajele $3,5\text{Ghz} = 3.500.000.000\text{Hz}$
- Egy órajel $1/3.500.000.000 = 285.7\text{ psec}$ (pikosec)
- Két órajel (egy összeadás) $571,8\text{ psec}$ időt vesz igénybe
- A fény ennyi idő alatt $3 \cdot 10^8\text{m/s} \cdot 571,8 \cdot 10^{-12}\text{s} = 0,17\text{m}$ utat tesz meg
- Méteres kábel esetén: $1\text{m}/0,17\text{m} \approx 6$
- Tehát a CPU-nk 6 utasításnyi időt malmozott, amíg az adat megérkezett.
 - És akkor egyéb lassító tényezővel nem is számoltunk...
 - Pl. HDD tipikus elérése 20 msec ...
 - ...ami alatt a CPU szabadságra is mehet.

Kevés tranzisztor

- Az algoritmusaink egymás utáni lépésekből állnak
 - Szekvenciális végrehajtás
- Az egymástól független utasításokat egyszerre lehet végrehajtani
- Kulcs: párhuzamosítás
- Párhuzamosítás számtalan módon lehetséges
 - Ennek egyik formája a GPU-k használata
 - Párhuzamosítás több végrehajtó egységet igényel,...
 - ...szaporodnak a tranzisztorok a foglalatban.

Rosszul megírt programok

- Az emberi tényező...
- Az oktatók kudarca...
- A programozók lustasága ...
- ...
- Nem célja a tárgynak, hogy megoldást találjon a problémára.

Megoldások

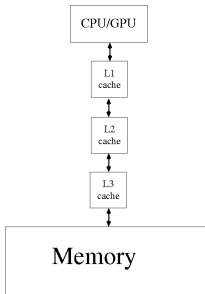
- Ha a fény lassú: utaztassuk kevesebbet az adatokat
- Ha a párhuzamosság gyorsít: tervezzünk párhuzamos architektúrákat
- (Ha rosszul programozunk: programozzunk jobban!)

Lassú fény (1)

- Sajnos a fénysebességen nem tudunk gyorsítani
- Megoldás (1): adatokat (elektronokat) közelebbre kell hozni
 - Erre találták ki a gyorsítótárat (cache)
 - Meg kell mondani előre, hogy milyen adatokra lesz szükség, ...
 - ...vagy ki kell találni.
- Megoldás (2): egyszerre több adatot kell mozgatni
 - Több vezetéken párhuzamosan.
 - Ezért volt értelme a 32 bites processzorokat 64 bitesre cserélni.
 - 32 bit 32 vezetéket jelent, 64 bit a dupláját
- Komoly tanulsága a problémának: **nagy adatmozgatás sok időt vesz igénybe.**

Lassú fény (2)

- Gyorsítótár/cache. (Általában háromszintű, de nem mindig)

Lassú fény (3)

- Cache kezelésre oda kell a programozáskor is figyelni.
- Indirekción keresztül nehéz cache-elni
- Példa: `http://gameprogrammingpatterns.com/data-locality.html`
 - Második megoldás ötvenszer (!) gyorsabb

Lassú fény (4)

Memóriatípusok összehasonlítása

Memória típusa	Elérés	adatátvitel
Regiszterek	$\sim 100psec$	n/a
Gyorsítótár	$\sim 10nsec$	$\sim 100GByte/sec$
RAM	$\sim 500nsec$	$\sim 1Gbyte/sec$
Hálózati gyorsítótár	$\sim 50\mu sec$	n/a
SSD	$\sim 200\mu sec$	$\sim Gbyte/sec$
Merevlemez	$\sim 20msec$	$\sim 200Mbyte/sec$

Lassú fény (4)

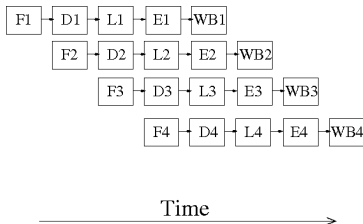
- Magát az utasítást is be kell olvasni
- Az utasítás legyen minél rövidebb
 - Ehhez kevesebb utasítást lehet használni
 - Cserébe több regiszter szokásos
- Redukált utasításkészlet: RISC architektúra
 - RISC: Reduced Instruction Set Computer
 - "Hagyományos" CISC architektúra: Complex Instruction Set Computer
 - x64: CISC, ARM (Qualcomm, Apple, ...): RISC
- A CISC architektúra sokszor belül RISC.
 - Processzor a processzorban: az utasítást át kell fordítani
 - Egy CISC utasítást több RISC parancs írhat le.
 - Ettől sem lesz kevesebb tranzisztor a gépben, sőt... 😞

Párhuzamos architektúrák (5)

- Egy utasítás életútja (elnagyoltan)
 - 1 Beolvasás (F: fetch)
 - 2 Értelmezés (D: decode)
 - 3 Paraméterek beolvasása (L: load)
 - 4 Művelet végrehajtása (E: execution)
 - 5 Eredmény visszaírása (WB: write back)
- Az egyes részek nagyjából függetlenek egymástól.
- Párhuzamosan végrehajthatók

Párhuzamos architektúrák (1)

- Futószalag elv: részfeladatok párhuzamos végrehajtása

Párhuzamos architektúrák (2)

- A futószalag-végrehajtást jól megválasztott utasítások segítik
- Kevesebb utasítás jobb szokott lenni
- RISC architektúra ajánlatos
 - Ezért is alakítják át a régi CISC architektúrákat RISC-é belül.
 - Pl. Intel x86/x64 processzorcsalád.

Párhuzamos architektúrák (3)

- Szekvenciális programozás gyenge pontja: feltételes ugrások
 - if/else
 - while/do-while
 - for
 - switch/case
- Feltételeket előre meg kell becsülni (statisztikai felmérések)
 - Utasítás előrejelzés
 - Szuperskalár architektúra

Párhuzamos architektúrák (4)

- Bár párhuzamosításról van szó, szekvenciális programokat futtat
 - Minden utasítás saját adatain dolgozik.
 - SISD architektúra: Single Instruction Single Data
- Legkézenfekvőbb párhuzamosítás: több CPU betétele
 - Egyszerre több utasítás a saját adatain dolgozik.
 - MIMD architektúra: Multiple Instruction Multiple Data
- MIMD architektúra két fajtája:
 - Párhuzamosság a processzek szintjén: több független CPU (mag).
 - Párhuzamosság a szálak szintjén: több szál CPU-n belül

Párhuzamos architektúrák (5)

- SISD/MIMD architektúrát már ismerjük
- Mi lehet a MISD/SIMD architektúra?
- MISD: Multiple Instruction Single Data?
 - Más utasítás ugyanazon az adaton.
 - Értelme: Ugyanazt több áramkörrel számítjuk.
 - Ha az egyik hibázik, a többi felülbíráhatja: hibatűrő rendszerek
 - Ettől gyorsabb nem lesz a rendszerünk → nem foglalkozunk vele

Párhuzamos architektúrák (6)

- SIMD: Single Instruction Multiple Data
 - Elérkeztünk a GPU architektúrához!
- Ugyanazt az utasítást sok adaton kell végrehajtani.
- Példa: Nagy cég számláinak összeadása.
 - Rendkívül jól párhuzamosítható.
- SIMD variánsai
 - Vector processzor (szinoníma)
 - SIMT: Single Instruction Multiple Thread: SIMD többszálú változata

Kitekintés: miniatürizálás

- Csíkszélesség: milyen vastagok a vezetékek
- Jelenleg: $\sim 2(?) - 14$ nm.
- Csíkszélesség csökkenésének előnyei
 - Több tranzisztor fér el azonos területen
 - Magasabb órajel
- Korlátok:
 - Atomi méreteket hamarosan elérjük. Atom átmérője :
 $\sim 10 - 100$ pikométer
 - Szivárgó áram

Tartalom

- 1 Adminisztráció
 - Bemutatkozás és elérhetőségek
 - Előadások, gyakorlatok
 - Számonkérés
- 2 Tematika
- 3 Számítógép architektúrák gyorsítása
- 4 Hagyományos számítógép architektúrák fejlődése**
- 5 Hagyományos számítógép architektúrák fejlődése
- 6 Multimédiás architektúrák
- 7 GPU architektúrák fejlődése

Számítógép architektúrák történeti fejlődése

- Őskor: speciális célú áramkörök
 - Konkrét számítási feladatok elvégzésére tervezték
- Ókor: Neumann-elvvel megjelenik a "program" mint fogalom
 - Programot a memóriában tároljuk
 - Központi feldolgozó egység (CPU) megjelenik
- Középkor: CPU gyorsítása
 - Futószalagok, gyorsítótárak, RISC, szuperskalár rendszerek
- Újkor: Több CPU egy gépben, majd több mag egy CPU-n belül.
 - Párhuzamos (többprocesszoros) programozás
 - Többszálú programozás
- Legújabb kor: GPU-k bevetése általános számítási feladatokra

Tartalom

1 Adminisztráció

- Bemutatkozás és elérhetőségek
- Előadások, gyakorlatok
- Számonkérés

2 Tematika

3 Számítógép architektúrák gyorsítása

4 Hagyományos számítógép architektúrák fejlődése

5 Hagyományos számítógép architektúrák fejlődése

6 Multimédiás architektúrák

7 GPU architektúrák fejlődése

Számítógép architektúrák történeti fejlődése

- És a legújabb trendek?
- CPU: Hyperthreading (Intel), SMT: Simultaneous Multithreading (AMD)
- CPU: különböző magok alkalmazása
 - energiatakarékos (E)
 - teljesítmény (P)
- CPU: 3D cache (többrétegű)
- GPU: különböző magok
 - hagyományos (hány 'core' van a gépben?)
 - sugárkövetés (sugármetszés): RT-core - RTX kártyák
 - AMD: Ray Accelerator; Intel: Ray Tracing Unit
 - Gépi tanulás: tensor-code
 - AMD: Matrix Cores; Intel: Xe Matrix Extensions (XMX)
 - Egyéb: TMU (texture map. unit), ROP (Render Outp. Unit)

Tartalom

1 Adminisztráció

- Bemutatkozás és elérhetőségek
- Előadások, gyakorlatok
- Számonkérés

2 Tematika

3 Számítógép architektúrák gyorsítása

4 Hagyományos számítógép architektúrák fejlődése

5 Hagyományos számítógép architektúrák fejlődése

6 **Multimédiás architektúrák**

7 GPU architektúrák fejlődése

Multimédiás architektúrák

- SIMD architektúra 90-es évek végén bemutatkozott.
- Marketingesek a multimédiás processzor kulcsszót találták ki
 - Intel: SSE, SSE2
 - AMD: 3DNow!
- Multimedia: párhuzamos adatokon végrehajtott utasítások
 - Általában 4 multimédiás regiszter
 - Utasítások: algebrai műveletek, feltételek vizsgálata, konverziók, ..stb.
 - Egész és lebegőpontos számokon egyaránt működik
- GPU-k megjelenésével elvesztette jelentőségét.

Tartalom

1 Adminisztráció

- Bemutatkozás és elérhetőségek
- Előadások, gyakorlatok
- Számonkérés

2 Tematika

3 Számítógép architektúrák gyorsítása

4 Hagyományos számítógép architektúrák fejlődése

5 Hagyományos számítógép architektúrák fejlődése

6 Multimédiás architektúrák

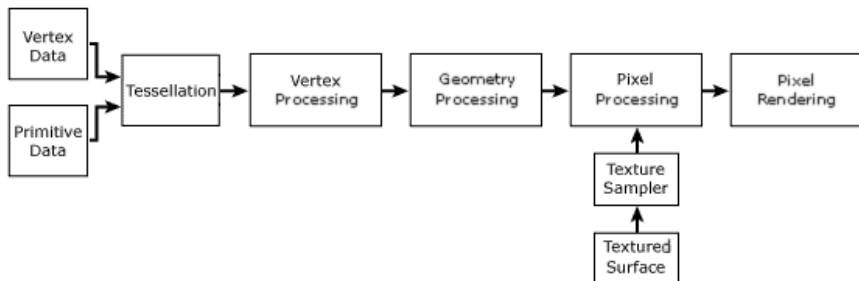
7 GPU architektúrák fejlődése

GPU architektúrák fejlődése

- 1995 előtt: grafikus processzorok előtti kétdimenziós gyorsítások:
 - 1978: Intel iSBX 275 Video Graphics Controller
 - Hardveres vonal, ív, bitmap...stb. rajzolás
 - 1986: Comodore Amiga : Blitter
 - CPU-tól független grafikus processzorral
 - 1986: Texas Instruments: TMS34010,
 - Általános célú processzor, grafikára hegyezett utasításkészlettel
 - 90-es évek elején egyre több grafikus chipgyártó terméke jelent meg
 - ATI, Matrox, S3 ...stb

GPU architektúrák fejlődése

- Grafikus pipeline rendkívül kiválóan párhuzamosítható

GPU architektúrák fejlődése

- 1995-től: 3D-s gyorsítások
 - Fejlesztés hajtóereje: OpenGL és DirectX API-k megjelenése
 - Háromdimenziós vizualizáció támogatása
 - Inkrementális képszintézis alapján, majd 2019-től sugérkövetés
 - Futószalag elv megjelenése a képszintézisben (jól párhuzamosítható!)
 - Transzformációk és megvilágítás (T&L: Transform & Lighting)
 - Nvidia GeForce 256
 - Profi kártyák (méregdrágán) is megjelentek
- 2000 táján az első shader-ek megjelentek
 - Vertex-ek és pixelek számítására külön program írható
 - Mai értelemben használt GPU-król itt kezdünk beszélni
 - NVidia GeForce3, Ati Radeon 9700

GPU architektúrák generációi

- Valasek Gábortól megismerhetitek (?)
- Nvidia és AMD architektúra
 - És az Intel?
 - És a mobil GPU-k?

Adminisztráció

Tematika

Számítógép architektúrák gyorsítása

Hagyományos számítógép architektúrák fejlődése

Hagyományos számítógép architektúrák fejlődése

Multimédiás architektúrák

GPU architektúrák fejlődése

Köszönjük a figyelmet!